

MLADEN PLOVANIC

ZAPISNIK NA RJEČINI 11. APRILA 1941.

U našoj povijesnoj publicistici još nisu istraženi i izučeni raspoloživi povijesni dokumenti koji sadrže mnoge podatke o događajima s obje strane mosta na Rječini,¹ godinama glavne prometnice dvaju dijelova jednog grada, a koji su se odvijali 11. travnja 1941. godine. O tome je nešto više pisao Radule Butorović u knjizi »Sušak i Rijeka u NOB-i« i autor ovog zapisa u članku objavljenom u časopisu »Dometi«.²

Između većeg broja dokumenata koji se, ponajviše, nalaze u Historijskom arhivu Rijeke i Vojnoistorijskom institutu (VII) u Beogradu³ svakako je zanimljiviji »Zapisnik« (»Verbale«) koji su potpisali predstavnici talijanskih vojnih i civilnih vlasti tadanje Rijeke s jedne i »predstavnici« jugoslavenskih vojnih jedinica raspoređenih na području istočno od Sušaka, sušačkih civilnih vlasti i novostvorene »Nezavisne Države Hrvatske« s druge strane.

¹ U talijanskim dokumentima u kojima se opisuju ovi događaji spominje se »Ponte Eneo«, tj. »Most Eneo«. Riječ je o mostu preko Rječine, koji se nalazio na mjestu današnjeg mosta preko kojeg se odvija promet cestovnih vozila iz pravca istoka k zapadu. Tadanji je most u toku prošlog rata srušen. Naziv »Eneo« potječe od imena »OENEUS«, kojim je — prema mišljenju nekih talijanskih historičara — nazivana Rječina prije dolaska Hrvata u ove krajeve. (O nazivu »Eneo«, usp. »Primorske novine« god. IV, 17. listopada 1940.) Talijansko pogranično povjereništvo, u kojem je sastavljen i potpisan spomenuti »zapisnik«, nalazilo se u zgradi neposredno uz desnu obalu Rječine, gdje se most spajao s talijanskim državnim teritorijem.

² Usp. Radule Butorović: »Sušak i Rijeka u NOB-i«, str. 37 do 40; Mladen Plovanic: »Granica na Rječini u travnju 1941.«, Dometi br. 8/9/10 — 1976, str. 23 do 40. Kada sam pisao članak za Domete, tekst ovog »Zapisnika« nije mi bio poznat. Otuda su u članku i proizašle neke moje pogrešne pretpostavke o njegovim potpisnicima.

³ U Historijskom arhivu Rijeke (HAR) dokumenti su, pretežno, u fondu »Riječka prefektura«, ali nisu sređeni ni posebno označeni, i nalaze se u mnogim kutijama. U Vojnoistorijskom institutu (dalje: VII) u Beogradu pretežno su u fondu »Talijanska dokumentacija«, a unutar tog fonda u fondovima »Riječka prefektura« i »Komanda mjesta Rijeka—Sušak«.

Originalni primjerak toga »Zapisnika« nije, koliko je meni poznato, sačuvan.⁴ Raspoloživi primjerak prijepis je (kopija) tog »Zapisnika«, a nalazi se u VII — Beograd, u fondu: »Talijanska dokumentacija« K. 869. reg. br. 2/6—7.

U nastavku donosimo potpun tekst »Zapisnika« na talijanskom i prijevod na hrvatskom jeziku.

Radi lakšeg korišćenja ovoga značajnog povijesnog dokumenta donosimo i neka najnužnija objašnjenja njegova sadržaja.

U uvodu se ističe da je »Zapisnik« zapravo »prilog« (»allegato«) br. 6. dokumentu označenom: br. 349 od 7. svibnja 1941. Pod br. 349 zaveden je kao »tajno« (»segreto«) spis za koji je, u rubrici »Predmet« (»Oggetto«), navedeno ovo: »Akcije vojnih jedinica komande Rijeke od 27. ožujka do 23. travnja 1941.«⁵ Taj je spis, zajedno sa 7 (sedam) priloga, brigadni general Ottorino Battista Dabbeni, tadanji komandant Rijeke—Sušaka, poslao 7. svibnja 1941. komandi talijanskog V armijskog korpusa. Prijepis spomenutog izvještaja i svih priloga Dabbeni je 14. svibnja iste godine poslao riječkom prefektu Temistoclu Testi, s popratnim spisom br. 575, op. »tajno«, i naznakom sadržaja: »Obrana Rijeke«. Na tome popratnom spisu vlastoručni je potpis generala Dabbenija.⁶

Dokumente smatram potpuno autentičnima, pa se, prema tome, i spomenuti primjerak prijepisa originalnog »Zapisnika« može smatrati vjerodostojnim. Prijepis je, uostalom, ovjerio pukovnik D. Barbaro, a ovjeren je i pečatom vojne komande Rijeke—Sušak.

O nekim osobama koje su s jedne i s druge strane sudjelovale u »pregovorima« i potpisale spomenuti »Zapisnik« iznosim još neke poznate podatke.

Potpukovnik Fabio Besta bio je u vrijeme potpisivanja »Zapisnika« komandant »CV« (Sto petog) mitraljeskog bataljona i ujedno komandant »zadapnog sektora« obrane Rijeke.⁷ Prefekt Testa ga je 30. travnja 1941. postavio za civilnog komesara otoka Krka i Raba.⁸

Major Rinaldi bio je do 6. travnja 1941. »šef provincijskog ureda za cenzuru« na Rijeci, a potom, do 11. travnja, jedan od organizatora i rukovodilaca bataljona »Građanske milicije« na Rijeci.⁹

Carlo Stupar bio je do 12. travnja 1941. podnačelnik i ujedno v.d. (vršilac dužnosti) načelnika grada Rijeke, a od 12. travnja civilni komesar grada Sušaka.¹⁰

⁴ Raspoloživi povijesni dokumenti upućuju na zaključak da je originalni primjerak »Zapisnika« bio odložen u arhiv tadanje komande Rijeke.

⁵ Usp. VII Beograd, fond talijanske dokumentacije, kutija 869, reg. br. 2/6-11.

⁶ Usp. Isto, reg. br. 2/6-10.

⁷ Usp. Isto, reg. br. 2/6-11.

⁸ Usp. HAR, Riječka prefektura kutija 2113 i »La Vedetta d'Italia« od 30. travnja 1941.

⁹ Usp. HAR, fond: Komisija za ratne zločine na području Hrvatskog primorja, br. XII/272. Rinaldi je 30. travnja postavljen za civilnog komesara u Karlovcu. Usp. b. 8.

¹⁰ Usp. bilješku 5. Kutija 871., reg. br. 1/3.

Vincenzo Genovese bio je do tada, kao i kasnije, šef riječke policije (questore).¹¹

Nisam uspio utvrditi kakve su dužnosti tada i kasnije vršili majori Presti i Bassi. Prema ne sasvim pouzdanim podacima, obojica su tada bili na nekim dužnostima u vojnoj komandi Rijeke.

Mario Šarinić, tadanji sušački načelnik, ostao je na nekoj od dužnosti u civilnom komesarijatu u Sušaku.¹²

Stjepan Smoljan nije bio poznata ličnost u redovima ustaša.¹³

Bogašin dr Šoić-Mirilović već je 13. travnja uhapšen od Talijana.¹⁴ Nisam uspio utvrditi gdje je kasnije bio.

Oficiri Milenković i Stevanović već su 11. travnja prešli u talijansko zarobljeništvo.¹⁵

Pukovnik Domenico Barbaro, koji je ovjerio točnost prepisa »Zapisnika« kasnije je bio komandant talijanskih pograničnih jedinica na sektoru Gorskog kotara i Hrvatskog primorja.¹⁶

Iz raspoložive povijesne dokumentacije vidljivo je da su prve talijanske jedinice počele ulaziti u Sušak 11. travnja 1941. u 17 sati. Bile su to ove jedinice: dijelovi »CV« (sto petog) mitraljeskog bataljona; jedna četa pograničnih jedinica; jedna četa »LV« (pedeset pete) konjičke grupe; jedna četa karabinijera; jedna jedinica financa; 331. »kohorta« (rang bataljona) »Dobrovoljne milicije nacionalne sigurnosti« i 261. »centuria« (rang čete) iste »Milicije«.¹⁷

Nakon ulaska prvih jedinica u Sušak, Talijani su »spustili« jugoslavensku zastavu na istočnoj strani mosta i odmah podigli svoju talijansku. Okupiranje jugoslavenskih teritorija time je započelo i na ovom, tj. primorskom području.

II.

[1.]

ALLEGATO N. 6 AL FOGLIO n. 349 Op. DEL 7 MAGGIO
Copia del verbale per la resa della guarnigione di Sussak.—

L'anno 1941—XIX addì 11 dal mese di aprile in Fiume nell'ufficio di commissariato di P.S. sul Ponte Eneo si sono riuniti

Tenente Colonnello BESTA cav. Fabio
Maggiore PRESTI cav. Antonino

¹¹ Usp. HAR, kutija 2116 i bilješka 5.

¹² M. Šarinić je bio istaknuti HSS-ovac u Sušaku. Za gradonačelnika je postavljen u svibnju 1940. Usp. »Primorske novine« 16. svibnja 1940.

¹³ Usp. M. Plovan ić, bilješka 2.

¹⁴ Prema zapisniku Rudolfa Retla, šefa pogranične policije u Sušaku od 10. travnja 1941. (Usp. Arhiv Republičkog Sekretarijata unutrašnjih poslova Hrvatske, SR Hrvatska.)

¹⁵ Usp. M. Plovan ić, bilješka 2.

¹⁶ Usp. HAR k. 2116.

¹⁷ Usp. b. 5.

Maggiore CC.RR. RINALDI comm. Giuseppe
Maggiore BASSI cav. Alessandro
Comm. GENOVESE Vincenzo — R. Questore di Fiume
Comm. STUPAR Carlo — Vice Podestà di Fiume

rappresentanti del Comando della Piazza Militare di Fiume, e

SARINICH Mario — Podestà di Sussak
SOICH dott. Bogassin — Prefetto di Polizia
SMOLIAN Stefano — rappresentante del Governo di Zagabria
MILENCOVICH Stojadin — Colonnello Comandante il 2° rgt. Alpini
Maggiore STEVANOVIČ Zivojn — comandante di battaglione 2° rgt.

Alpini

rappresentanti della città di Sussak

I rappresentanti italiani chiedono:

- a) — la resa dalla guarnigione di Sussak
- b) — che i ponti sull'Eneo fino alle sorgenti siano intatti e resi sicuri mediante il disinnescamento delle mine
- c) — che le truppe italiane abbiano libero passaggio oltre la zona Kameniak e che la guarnigione non resista.

I rappresentanti di Sussak accettano e chiedono:

- a) — che sia concesso un periodo di tre giorni per lo asgombero ordinato delle truppe che presidiano la zona del Kameniak
- b) — che le autorità civili, polizia e gendarmeria possano restare al loro posto per collaborare colle autorità italiane concedendo loro di poter mantenere i contatti telegrafici e telefonici col Governo Croato di Zagabria
- c) — che non siano pubblicati i nomi dei due ufficiali serbi intervenuti come tecnici militari al presente atto.

Premesso quanto sopra viene stabilito:

- a) — Le truppe italiane entreranno a Sussak alle ore 17 italiane dal ponte Eneo da cui nel frattempo saranno disinnescate le mine;
- b) — le truppe serbo-croate si ritireranno subito da Sussak e comunque prima dell'entrata delle truppe italiane;
- c) — dato l'andamento degli avvenimenti viene lasciato libero il passaggio alle truppe italiane oltre il Kameniak;
- d) — le autorità civili restano al loro posto e passano alle dipendenze delle autorità italiane per collaborare.
La gendarmeria e la Polizia disarmate passano alle dipendenze del Corpo di Polizia italiano.—

F/to SARINICH Mario — Podestà di Sussak
F/to SOICH dott. Bogassin — Prefetto di Polizia
F/to SMOLIAN Stefano
F/to MILENCOVICH Stojadin
F/to STEVANOVIČ Zivojn

F/to Ten. Col. BESTA Fabio
F/to Magg. PRESTI Antonino

F/to Magg. CC. RR. RINALDI Giuseppe
F/to Magg. BASSI Alessandro
F/to GENOVESE Vincenzo
F/to STUPAR dott. Carlo

P. C. C.
IL COLONNELLO ADDETTO
D. Barbaro, v. r.

[M. P.]

[2]

Prijevod dokumenta pod [1]

PRILOG br. 6, DOKUMENTU br. 349. Op. 7 SVIBNJA
Prijepis zapisnika o predaji garnizona Sušak.

Godine 1941—XIX dana 11, mjeseca travnja, u Rijeci u uredu komesarijata P.S. na mostu preko Rječine sastali su se:

Potpukovnik BESTA cav. Fabio
Major PRESTI cav. Antonino
Major karabinijera RINALDI comm. Giuseppe
Major BASSI cav. Alessandro
Comm. GENOVESE Vincenzo — kvestor Rijeke
Comm. STUPAR Carlo — podnačelnik Rijeke

predstavnici komande mjesta Rijeke, i

ŠARINIĆ Mario — načelnik Sušaka
ŠOIĆ dr Bogašin — predstojnik policije
SMOLJAN Stjepan — predstavnik vlade iz Zagreba
MILENKOVIĆ Stojadin — pukovnik, komandant 2. planinskog puka
Major STEVANOVIĆ Živojin — komandant bataljona u 2. planinskom

puku

predstavnici grada Sušaka.

Talijanski predstavnici traže:

- a) — predaju garnizona Sušak
- b) — da mostovi na Rječini, sve do izvora, budu neoštećeni i demontiranjem mina sigurni za promet
- c) — da talijanske trupe imaju slobodan prolaz preko zone Kamenjak i da garnizon ne pruža otpor.

Predstavnici Sušaka prihvaćaju i traže:

- a) — da se dade rok od tri dana za uredno povlačenje trupa koje zaposjedaju zonu Kamenjak
- b) — da civilne vlasti, policija i žandarmerija, mogu ostati na svom mjestu radi suradnje s talijanskim vlastima i da im se dozvoli održavanje telegrafске i telefonske veze s hrvatskom vladom u Zagrebu
- c) — da se ne objave imena dvaju oficira Srba koji prisustvuju ovom činu kao vojni stručnjaci.

Prema prethodno predloženom utvrđeno je:

- a) — talijanske trupe će ući u Sušak u 17 sati po talijanskom vremenu preko mosta na Rječini iz kojeg će biti u međuvremenu demontirane mine;
- b) — srpsko-hrvatske trupe će se odmah povući iz Sušaka, svakako prije ulaska talijanskih trupa;
- c) — prema razvoju događaja bit će ostavljen slobodan prolaz talijanskim trupama preko Kamenjaka;
- d) — civilne će vlasti ostati na svom mjestu i prelaze u nadležnost talijanskih vlasti radi suradnje.
Žandarmerija i policija prelaze u nadležnost talijanske policije.

ŠARINIĆ Mario — načelnik Sušaka, v. r.

ŠOIĆ dr Bogašin — predstojnik gradske policije, v. r.

SMOLJAN Stjepan, v. r.

MILENKOVIĆ Stojadin, v. r.

STEVANOVIĆ Živojin, v. r.

Potpukovnik BESTA Fabio, v. r.

Maj. PRESTI Antonino, v. r.

Maj. karabinijera RINALDI Giuseppe, v. r.

Maj. BASSI Alesandro, v. r.

GENOVESE Vincenzo, v. r.

STUPAR dr Carlo, v. r.

Okrugli pečat:

Vojna komanda Rijeka

Točnost prijepisa ovjerava

izaslani pukovnik

D. Barbaro

D. Barbaro, s. r.

R i a s s u n t o

IL VERBALE SULLA REČINA (FIUMARA) DELL' 11 APRILE 1941

Nella nostra letteratura storica in poco numero sono rappresentati i documenti storici contenenti le circostanze nelle quali le unità militari italiane hanno varcato la frontiera jugoslava nel 1941 nella zona del Litorale croato e Gorski Kotar. Uno di questi documenti è senza dubbio il »verbale« concepito li 11 aprile 1941 nell' ufficio del commissariato italiano di confine, sottoscritto dai dirigenti italiani militari ed amministrativi da una, e dai due comandanti delle unità militari jugoslave con il podestà e capo polizia urbana di Sušak, rappresentanti del comando militare locale e dell' amministrazione civile dall' altra. Il »verbale« venne sottoscritto pure dal rappresentante dell' appena costituito cosiddetto Stato indipendente croato.

Con questo »verbale«, col consenso reciproco, s' istituiscono le condizioni per il varco delle unità militari italiane oltre la Fiumara e avanti nella Jugoslavia. Con questo atto si palesò in quella parte della fronte la politica antipopolare e capitolante di alcuni comandanti militari e dei rappresentanti del potere civile prominenti, i quali, invece di organizzare la resistenza armata all' aggressore fascista, hanno accettato le sue condizioni contribuendo con la firmazione di un »verbale« traditore e capitolante all' accelerato disfacimento del fronte e all' occupazione della Jugoslavia.